

vanje ženske mladine bi pri tem utegnilo kvečjemu škoditi. Liberalni Stritar kaže tu do moderne žene – ali vsaj do ideje, ki jo ta zastopa – prav tako konservativen in odklonilen odnos kakor pozneje katoliški Detela v *Trojki* (1897).

V splošnem se da ugotoviti, da je Stritar »ansambel« oseb iz *Župnika Wakefieldskega* opazno zmanjšal, a ga tudi dopolnil z romanesknimi figurami iz drugih virov. Tam, kjer se je zgledoval pri »predlogi«, velja to predvsem za tipe romanesknh junakov in za njihovo razdelitev vlog v pripovednem vzorcu, ne pa za njihove značaje. Pri oblikovanju teh je očiten zlasti premik v višjo lego, osebe so zresnjene, slovesnejše, zlasti naslovni junak je bolj dostojanstven; Goldsmithov humor bi bil v osnovnem tonu Stritarjevega romana kvečjemu disonančen, kadar gre za poglavitne osebe, prihranjen je za kmečko sfero, kakor je bilo v slovenskem romanu že običajno.

(Se bo nadaljevalo)

Martina Orožen

UDK 808.63-01/-09 (497.12 Prekmurje)

Filozofska fakulteta v Ljubljani

VPRAŠANJA PREKMURSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

(ob osrednjeslovenskem in kajkavskem hrvaškem)

Dejstvo je, da je jezik Küzmičevega NZ (Nouvoga Zákona, Halle 1771) izdelan, kultiviran knjižni jezik z normativno relativno ustreznimi, krajevno ne povsem določljivimi, ožje narečnimi morfonološkimi sistemskimi zakonitostmi¹ in širše veljavnimi, v celotni panonski narečni skupini potrjenimi, knjižno uveljavljenimi ter zvrstno-stilistično izoblikovanimi besedotvorno-leksikalnimi zakonitostmi in dokaj enotnim knjižnim panonskim skladenjskim sistemom.² Zvrstna izoblikovanost besedišča, predvsem pa ubeseditev skladenjske jezikovne ravnine nikakor ne moreta biti le neposredni odraz določene žive narečne govorice, katere težišče je v dialogu in se ji je prevajalec NZ (Š. Küzmič) v želji po obojestransko uspešnem, ustnem in pisnem sporazumevanju s »Sloveni« med Rabo in Muro, želel kar najbolj približati. Vendar je bil izbor v narečnih sistemih obstoječega, razpoložljivega besedišča delno vezan tudi na vsebino biblijskega sporočila, ki zahteva svojevrstno »predmetno« terminologijo. Ta je bila v panonskem narečnem prostoru že zdavnaj (s prevzgom krščanstva v 9. stoletju) načrtno izoblikovana, nedvomno v jezik slovenskih Panoncev vključena (npr.: blagoslov, spasitelj, razpeti, sveti se ime tvoje, itd.) in

¹ Ob sodobnih dosežkih slovenske dialektologije, pa tudi novih spoznanjih o nastanku slovanskih knjižnih jezikov tudi na knjižne različice slovenskega jezika ne moremo gledati preveč izolirano. Tradicionalne teze o enotnem narečnem izvoru knjižnega jezika izgubljajo prepričljivost. Tudi slovnični in slovarki sistem prekmurskega knjižnega jezika v 18. stoletju v celoti ne ustrežata nobenemu od treh različnih govorov (govornih sistemov goriškega, ravnanskega, dolinskega) prekmurskega narečja.

² Prekmursko narečje je le eno od narečij panonske narečne skupine, ki se razteza tudi v današnji hrvaški kajkavski narečni prostor, zajema pa tudi del nekdanje »Štajerske dežele« z goričanskim, preškim in haloškim narečjem. Vse to področje se zlasti v leksiki, besedotvorju ter knjižni skladnji v tipološkem pogledu delno vidno razlikuje od (drugih slovenskih narečnih skupin ter) osrednjeslovenske knjižne tradicije med 16. in 19. stoletjem.

je torej že zgodnji odraz nadnarečne, knjižne tvornosti, vezane na zatrto slovansko bogoslužje v tem prostoru. Prav tako skladnja prevoda le delno potrjuje žive narečne skladenjske vzorce (med temi npr. narečni tip zanikanja: *nej je mene vreden* – me ni vreden), pod vplivom grške predloge, pa tudi drugih »slovenskih« knjižnih zgledov, Küzmič vzdržuje panonskim slovenskim, pa tudi kajkavskim hrvaškim narečjem neznane deležniške konstrukcije (v narečjih so aktivni deležniki na -eč/-oč, -v, -vši, -ši oblikovnopomensko prestrukturirani – so bodisi pridevniki ali prislovi), kakor tudi nekatere govornim narečnim sistemom tuje predložne zveze pa tudi druge skladenjske sheme. Iz navedenih razlogov, ki bi jih s podrobno analizo jezikovnega gradiva zelo lahko utemeljili, nikakor ni sprejemljiv nazor, da je Küzmičev jezik goričansko-ravenski govor prekmurskega narečja, kar se v strokovnih obravnavah preveč poudarja.³

Raziskovanja knjižnega jezika slovenskih protestantov v 16. stoletju, jezika hrvaških glagoljašev (od 13.–16. stol.) ter kajkavske hrvaške knjižne tradicije (v tiskih potrjene od 16. do srede 19. stoletja),⁴ nas vse bolj potrjujejo v prepričanju, da je bila za vse te pisce, oblikovalce različnih pokrajinskih knjižnih različic, značilna zavest o združevalno-sporočevalni vlogi govornenega in pisnega (od 16. stol. dalje tiskanega) bogoslužnega jezika. Obe vrsti jezika so soočali ter na morfonološki ravni kolikor mogoče usklajevali, besedišče ter skladnjo pa so nujno morali »dograjevati«, ker so bili v tem pogledu govorni sistemi za vse potrebe pisnega sporočanja premalo izoblikovani in nezadostni. Povsem neupravičeno podcenjujemo humanistično, teološko in jezikovnoretorično izobrazbo začetnikov slovenskega knjižnega jezika, njihovo razgledanost po dosežkih znanosti (npr. tiskarske, ilustratorske umetnine itd.) in kulture tedanjega časa, kot tudi njihovo zavestno naravnost k slovanski pismenosti, knjižni dediščini in sodobni tvornosti, o čemer nam v uvodih svojih knjig sami poročajo.

Začetniki slovenske središčne knjižne dejavnosti, protestantski pisci 16. stol. (in tudi prekmurski pisci 18. stoletja) vseh svojih odločitev in praktičnih postopkov pri oblikovanju pokrajinskih knjižnih sistemov niso povsem točno in izčrpno opisali. Poudarjali pa so potrebo po splošnejši razumljivosti, živosti, govorljivosti jezika, ki se je uveljavljal v administrativno razmejenih pokrajinah slovenskega jezikovnega prostora. Tako se je npr. P. Trubar odločil za »krajski« jezik (kranjskega narečja ni!) »za dosti riči volo, ner več pag, kir se nom zdi, de ta, tih drugih dežel ludi, tudi mogo zastopiti.«⁵ Vendar S. Krelj v uvodu Postile (1567) razkriva drugačno, širše poznavanje »slovenskega« jezika, opozarja na glagoljaško (ter cirilsko) knjižno tradicijo, ki mu je tudi zgled normiranja novega slovenskega, kranjskega knjižnega jezika. Z »gospod Trubarjevo krajinščino« sooča tudi čistejšo narečno govorico »Dolencev, Istrijanov, Vipavcev«; v zvezi z ustalitvijo slovenske »Orthographie« naglašja, da »moremo . . . alli saj gledati, da se latinski puštabi namesto naših starih slovenskih, koliker je mogoče, v glihi viži postavijo, Inu ta Orthographia derži, katero našiga jezika idioma inu natura potrebuje, nekar kakor oče vsaki v svoji Vasi ali Mesutu imeti.«

³ Na nevzdržnost te teze je dejansko opozarjal tudi A. Vrataša v analizi Jezika »Nouvoga zákona« in Světi evan-gelijomov. Küzmičev Zbornik, Murska Sobota 1974, 36–54. Tudi V. Novak v jeziku Š. Küzmiča ugotavlja neavtohtone jezikovne pojave (Izbor prekmurskega slovstva Ljubljana 1976, 47–54); v prispevku »Dalmatins Bibelübersetzung und die slovenischen protestantischen Schriftsteller im 18. Jahrhundert« (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen, III. Band – II. Theil: Abhandlungen. R. Trofenik, München 1976, 87–100) posebej poudarja možnost kultiviranja prekmurskega knjižnega jezika tudi ob prevodu Dalmatina, čeprav je stopnja sistemske ujemanosti jezikovnih pojavov pri obeh avtorjih minimalna (če natanko primerjamo vse jezikovne ravnine, predvsem seveda skladenjsko).

⁴ Glej podrobne razčlembе in prikaz razvoja čakavske in kajkavske knjižne tradicije v delu E. Hercigonje Nad iskonom hrvatske knjige (Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovekovlju), Zagreb 1983.

⁵ P. Trubar, Ta evangeli sv. Matevža 1555: uvod.

Prav tako se v uvodu Küzmičevega NZ seznanimo s temeljito razgledanostjo prevajalca, ki zavestno oblikuje živi govor svoje širše narečne pokrajine (ne le svojega rojstnega kraja), a se uči tudi ob zgledih bližnjih in daljnjih »Slovenov« (ob hrvaških kajkavskih, kranjskih, celo glagoljaških protestantskih delih in pri Lužiških Srbih!). V zvezi z navedenim menimo, da so bila nekatera dejstva iz uvoda premalo upoštevana. Tako npr. Torkoš v uvodu NZ navaja, da je »Primus Truber Bo'ze rejci vu Aurachi, kak ſze ſzám zové, ſzluga, Nouvi Zákon po *Krajnſkom jeziki z Glagolſzkimi píſzkmi* vö dao. Na drugo leto pa, tou je 1563. Dalmata Antoni, Stevan Iſztriánſzki i Jüri Jurjavics, dájo ſtámpati znouivcs vtom jeziki vednom táli ſtirj Evangyeliſte, v drugom pa Apoſtolov Djánje z Liſztmi i ſz. Ivana Oznanoſztjom vrét v Tibingi z *Glagolſzkimi Czryruliskimi píſzkmi, kak naſi exemplárje ká'zejo*, in 4to. Po eti ide Dalmatina Jüri i czejlo Biblio, tou je, Sztároga i Nouvoga Zákona vſzo píſzmo, obrně na *Stajerſzki jezik* zvelikim, kak právi trüdom ... Sto de tak kráto naſim med Mürom i Rábom prebívajoucsim ſzlóvenom te ſz. Bože knige na ſzvoj jezik ... obracsati?

Že v naslovu je zapisano, da je »Nouvi Zákon ... zdaj oprvics z Grcskoga na *sztári szlovenszki jezik* obrnyeni.« Kateri je ta »sztári« slovenski jezik? Kot smo spoznali, mu je Trubarjev *kranjski*, Dalmatinov *štajerski!* Nadalje omenja, da je Dalmatin dal Biblijo natisniti z »*Vlaskimi*, ali ſzi bojdi z *Deacsкими píſzkmi*.« Tako pa so pisavo latinico (in latinski jezik) imenovali kajkavski (in gradiščanski) hrvaški pisci. Osrednjeslovenski protestanti uporabljajo termin »Bukou/ki« jezik (glej npr. Register v Dalmatinovi Bibliji 1584).

Vse navedene, pa tudi druge pripombe dovolj zgovorno kažejo, da so bili prekmurski protestantski pisci (tako tudi Küzmič) v 18. stoletju, glede na narečno sorodnost (slovenski in hrvaški panonski narečni prostor) in »državljansko« pripadnost (Vogerski Orsag) že vse od srednjega veka, zlasti v obdobju protestantizma v 16., še bolj ob njegovi »knjižni okrepitvi« v Prekmurju (v 18. stoletju), navezani predvsem na kajkavsko oziroma kajkavsko-čakavsko (glagoljaško) knjižno tradicijo, na jezikovne različice, ki so se vzdrževale v mejnem slovensko-hrvaškem, čakavsko-kajkavskem jezikovnem narečnem pasu vse od Trsta in Kopra prek Istre do Bele krajine (važno jezikovno-knjižno kajkavsko-čakavsko združevalno žarišče je bil grad Ozalj pri Metliki). Od tod se je že prevladujoča kajkavska različica širila proti Zagrebu, kjer se je v kajkavskih kulturnih središčih (Zagreb, Varaždin) sistemsko »izčistila« ter nadalje pokrivala Međimurje (Čakovec) in se s čakavizirano realizacijo spet uveljavila med priseljenimi Gradiščanskimi Hrvat⁶.

V 18. stol. je ta tradicionalni obredni »sztári szlovenszki jezik« dokončno vzpodbudil tudi prekmurske Slovence – protestante, da so se odločili za knjižno oblikovanje lastnega pokrajinskega, že v ožje krajevne govore razčlenjenega prekmurskega narečja.

Ob prekmurski knjižni tradiciji, ob prevodu Küzmičevega NZ, moramo upoštevati še nekatera dejstva, ki kažejo na zgodnjo zvezo vzhodnega slovenskega narečnega panonskega obrobja s slovenskim središčnim prostorom ter njegovim knjižnim izžarevanjem v 16. stoletju. Nikakor ni brez pomena in samo slučaj, da je J. Mandelc v Ljubljani tiskal *Vramčevo kajkavsko Kroniko* (1578)⁷ ter v Varaždinu, kamor se je moral še pred tiskom Dalmatinove Biblije na hitro umakniti, *Vramčevo Postilo* (1586), Vramec pa je bil štajerski rojak iz Ormoža. Nemogoče je, da se vsaj z Dalmatinom ne bi poznala. Mi pa razmišljamo, od kod Dalmatinu vzhodnoslovensko besedišče v Registru! Vse to potrjuje vzdrževanje živahnih medsebojnih stikov, pogojenih v svetovnonazorski usmerjenosti tedanjih slovenskih izobražencev ter čakavskih in kajkavskih knjižnih ustvarjalcev in somišljeni-

⁶ L. Hadrovic, *Schrifttum und Sprache der burgerländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*. Wien, Budapest 1974.

⁷ A. Jemrich, *Život i djelo Antuna Vramca, Čakovec 1981*, in razprava Prva knjiga tiskana u Varaždinu na hrvatskom jeziku kajkavske osnovice (1586), *Varaždinski Zbornik 1181–1981*, Varaždin 1983, 349–357.

kov. Le-ti so soočali med seboj jezikovno-narečne pojave (kontaktne sinonime) treh različnih različnih govornega (ali tudi rokopisnega) bogoslužnega jezika (glagoljaško-čakavsko, panonsko-kajkavsko ter osrednjeslovensko-kranjsko), ki so se izoblikovale že v zgodnjem srednjem veku (samostanske šole) ter se ob sovpitvanju razvijajočih se narečij v časovnem razvoju novejšim jezikovnim pojavom zmerno prilagajale. Ob nasilnem izgonu protestantov s središčnega slovenskega prostora v 16. stoletju nujno spet pomislimo na somišljenike v Prekmurju, ki so vsaj nekaterim izgnancem nudili zatočišče,⁸ verjetno tudi rešili kakšno preganjano »krajnsko« knjigo, ki je kasneje v 18. stoletju prekmurkim protestantskim piscem lahko služila kot knjižni vzorec. O tipičnih značilnostih, zakonitostih teh treh jezikovnih knjižnih tradicij v 16. stoletju ni dvoma, zato kljub poskusom ni moglo priti do poenotenja, do knjižne jezikovne sinteze čakavskega, kajkavskega ter osrednjeslovenskega knjižnega sistema. Potrjeno je medsebojno soočanje ter s strani Slovencev upoštevanje izposojenk in dopolnjevanje praznin v izvornem besedišču, ki dokazuje, da so slovenski protestantski pisci s pridom izkoriščali knjižne izkušnje najbližjih sosedov – Hrvatov (pa tudi Čehov; o njihovem črkopisu govori npr. Trubar), ki so imeli v tem času izoblikovana dva knjižna sistema (kajkavskega in čakavskega; vez med njima so bili glagoljaši).

O izoblikovanosti, besedotvorni razvitosti, živosti tega, v 16. stoletju le pokrajinsko, ne pa tudi narodnostno opredeljenega »starega slovenskega jezika«, priča že Register v Dalmatinovi Bibliji, kjer je prav panonsko besedje frekvenčno izjemno močno zastopano. Tako nas preseneča – in ne preseneča – kontinuiteta, leksična ujemanost »slovenskega ali bezjačkega« besedišča v Registru Biblije z besediščem Küzmičevega NZ ter skladenska neujemanost osrednjeslovenske in vzhodnoslovenske knjižne tradicije v 16. oziroma 18. stoletju.

V tem pogledu je zelo zgovorna primerjava pokrajinsko-dialektalne leksike v Dalmatinovem »Registru Nékaterih bešéd, katére Crajn/ki, Coro/hki, Slové/nki ali Besjázhki, Hervázhki, Dalmatin/ski, I/trian/ki, ali Cra/ki je drugázhi govoré«. Iz sicer skromnega primerjalnega slovarskega gradiva,⁹ ki izčrpneje zajema le nekatere besedne vrste (npr. samostalniki, glagoli) je mogoče izluščiti dovolj zanimivih podatkov o (fonoloških) besedotvornih ter izvornih leksikalnih razvojih v slovenskih narečnih skupinah ter v kajkavskem in čakavskem jezikovnem sosedstvu.

Opozorimo le na nekatere značilnosti. Pod oznako *Crajnski* zasledimo npr. številne nemške popačenke za izvorne slovenske ustreznike, celo sinonimične nize ali drugačne besedotvorne vzorce, navedene pod oznako »*Slovénski ali Bezjački*«. Isto izvorno slovensko besedišče je v 18. stoletju izpričano tudi v Küzmičevem NZ, v delih protestantskih in katoliških prekmurskih (in štajerskih slovenjgoriških ter preleških) pisateljev vse do zatona vzhodnoslovenske knjižne tradicije sredi 19. stoletja, potrjeno pa je celo v naši sodobnosti v Kranjčevem romanu »Strici so mi povedali«.¹⁰

Taka besedotvornoobrazilna raznovrstnost, kot se kaže v besedišču pod omenjeno oznako, svojska pomenska motiviranost besedja, je nujno lahko rezultat dolgotrajne jezikovno-narečne, govorno-pisne kultiviranosti. Ob soočanju osrednjeslovenskega in vzhodnoslovenskega, panonskega besedišča se šele zavemo, kako zelo je zgodnji tujejezični

⁸ Glej o tem začetek tovrstnih raziskav, V. Šiftar, Vloga petanjskega gradu pri širjenju protestantizma, Zbornik Š. Küzmiča, Murska Sobota 1974, 9–35.

⁹ J. Stabej v svoji obravnavi Wörterverzeichnis der Sprachbemerkungen und des Registers in der Biblia Dalmatins 1584 (R. Trofenik, München 1976) navaja 2026 leksičnih enot. Razprava je natisnjena v zborniku Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen.

¹⁰ M. Orožen, Dialektizmi v Kranjčevem romanu »Strici so mi povedali«. Spominski Zbornik M. Boršnikove in A. Slodnjaka SR 31, 1983, št. 4, 375–390.

(nemški, italijanski) vpliv prizadel izvirno slovensko besedišče osrednjih slovenskih narečnih skupin (glej npr. tudi oznako *Coro/hki*). Povzročil je močan izpad izvirnega slovenskega besedja iz slovenskega leksikalnega sistema, s tem izzval občutnejše spremembe in inovacije v besedotvorno-pomenskem sistemu osrednjega slovenskega narečnega prostora ter ga oddaljil od vzhodnoslovenskega. Rezultati različnih razvojnih potekov so dobro vidni že v osrednjem knjižnem jeziku 16., zlasti pa 18. stoletja, ko obstajajo tri knjižne različice slovenskega jezika (osredneslovenska ali kranjska, koroška ter vzhodnoslovenska v dveh različicah: prekmurska, slovenjegoriška oziroma prleška).

Zato nas trajni ozir na vzhodnoslovensko knjižno tradicijo¹¹ v zgodovinskem razvoju osrednjega knjižnega jezika ne preseneča. V 18. stoletju je izpričan pri slovenskih slovaropiscih (Ks. Vorenc 1703-10, P. Hipolit, O. Gutsman, M. Pohlín), ki upoštevajo celo hrvaške kajkavske slovarje ter »hrvaške in ilirske« vire, vse od konca 18. stoletja pa je značilen vpliv Š. Küzmiča na oblikovanje slovenske knjižne norme v 19. stoletju. Prav to vzhodnoslovensko, pa tudi kajkavsko knjižno besedišče je odigralo pomembno vlogo v purističnem obdobju slovenskega knjižnega jezika od konca 18. do srede 19. stoletja, saj so bile stare »popačenke« kranjskega knjižnega jezika večinoma nadomeščene prav s »stariimi« vzhodnoslovenskimi ustrežniki. Proces te izmenjave je nakazan že v Dalmatinovem Registru, o »čistosti« jezika pa je govoril tudi Krelj, ki je bil mnenja, da se v »Kranjinu Korotani govori dopolu nembški«.

Navedena spoznanja o izvorni leksikalni prožnosti, o možnostih izbire vzhodnoslovenskega besedišča, ki je bilo v 16. stoletju tudi v biblijskem sobesedilu bodisi funkcionalno (pomensko) bodisi stilistično izkoriščano, želimo ponazoriti z nekaterimi značilnimi primeri v Registru Biblije 1584.

<i>Crajn/ki</i>	<i>Coró/hki</i>	<i>Slovén/ki ali Besjazhki</i>	<i>Harvazhki, Dalmat. I/trian/ki, Cra/ki</i>
<i>Ajd</i>	–	Pogán	Poganim
<i>Butora</i>	–	Rabot, Breme, Terh	Brime
<i>Erbizh</i>	Erb	Dejdizh, Na/lednik, Name/tnik	–
<i>Keha, Tranzha</i>		Tamniza, vusa	usa
<i>Klagovanje</i>	–	Toga, shalo/t, shalovanje, plakanje	–
<i>Brumen</i>		Dober, pozhten	dobar
<i>Ferdáman</i>		/kvarjen, pogublen, ob/ujen	o/ujen
<i>Kun/htno</i>		Modro, Rasumno, vmételno, /hegavo	–
<i>Offerten</i>	–	ohol, gisdav	–
<i>Pozerati</i>		potro/hiti	–
<i>Panovati</i>		saklinjati	–
<i>Zvibanje</i>		dvojenje	itd.

Razlike zasledimo tudi med izvirnim slovenskim besediščem središčnega in vzhodnoslovenskega, panonskega narečnega prostora. Nedvomno so posledica zgodnjega oblikovanja različnih pokrajinskih in kasneje še mlajših ožje narečnih, leksikalno-besedotvornih sistemov, o katerih vemo še zelo malo. Pod oznako *Slovenski oli Bezjački* zasledimo za en sam središčni leksem sinonimičen niz s pogosto drugačno besedotvorno izpeljavo. Te zanimive razlike bom ponazorila le z nekaterimi značilnimi primeri.

¹¹ I. Škafar, Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715–1919, SAZU Ljubljana 1978.

<i>Crajn</i> /ki:	<i>Slovén</i> /ki oli <i>BezjaZhki</i> :
Konzhati	pogubiti, isgubiti, satrejtj
Obrupati	oplejniti, rasbyti
Prehiniti	prekanyti, premotyti
Par/ſt	semlja, yloviza
Zhi/lu	Razhun, ſumma
Part	Saſlon, ſaſtor
Odreſhenik	odkupitel, oſloboditel
Poſtava	Sakon, obizháj, ſapovid
Prasnik	ſvetek, ſvetezhni dien (!)
Zheuli ali Zhreuli;	ſholini, zipel/hi
Erdézhe	zherlénu
Drob	vtroba
Drushina	obitel
Poſebi	Suoſeb
Prasen	Prasden
Vprizho	Nasózhi
Vshe	vre, jur
Djal	Rekel, govóril itd.

Če zdaj preskočimo 17. stoletje, ki nam ne nudi možnosti za konkretne primerjave istih besedil, ter ob koncu 18. stoletja ponovno preverimo leksikalnopomenske, besedotvorne, pa tudi skladenjske značilnosti Japljevega središnoslovenskega in Küzmičevega vzhodnoslovenskega knjižnega jezika (primerjava Küzmičevega NZ iz leta 1771 ter Japljevega NT iz leta 1784), se ponovno potrdijo zakonitosti, ki so bile zapažene v Registru ter besedilu Dalmatinove Biblije. Opazni so sicer »premiki« v gramatično-leksikalnem sistemu osrednjega knjižnega jezika, ki jih je pospešil časovni razvoj; neglede na te »novosti« pa Japelj v svoj prevod načrtno uvaja izvorno slovensko besedišče. Tradicionalni knjižni besedni fond dopolnjuje s knjižnimi izpeljankami ter z besedjem drugačnega narečnega izvora (predvsem gorenskega); posledica tega je, da izginjajo nekateri tipični dolenski dialektizmi (npr. Kulla – voz; Serd – jeza; biti – tepsti itd.), kljub temu seveda dvojnost leksike (osrednja – panonska) v sobesedilu obeh prevodov izstopa, ostaja dejstvo. Opozorim naj le na primere z ustreznimi »kontaktnimi sinonimi«, ki pri omenjenih avtorjih v istem sobesedilu kažejo na širše pokrajinsko pripadnost, narečno ustaljenost dane besede ali besedotvorne izpeljanke. Sobesedilo zaradi obsežnosti gradiva tokrat pri obeh piscih izpuščam; opozarjam le na tipološke leksikalne razlike, ki bodo ob drugi priložnosti ustrezno opisane in razložene. V sodobni slovenski knjižni jezik se jih je vključilo malo. Gre npr. za naslednje knjižne in knjižno narečne kontaktne sinonime, ki poleg občnih imen zajemajo tudi različna krstna imena. Panonizmi te vrste ostajajo v sodobnosti večinoma narečni fond.¹²

Japelj	Küzmič	Japelj	Küzmič
Ioanes	Ivan	Poſtava	Pravda
Andrej	András	luzh	ſzvetloſt
Ajd, nevernik	pogan	plazhilu	najem

¹² Dialektalno živost besedišča prekmurskega narečja bo vsaj delno mogoče preverjati s prekmurskim knjižnim besediščem ob pomoči Slovarja beltinskega prekmurskega govora, ki ga je na podlagi narečne zbirke besedja F. Novaka dopolnil in uredil V. Novak (Pomurska založba 1985). Rabil bo tudi kot podlaga za ugotavljanje razlikovalnega besedja (besednega inventarja) v drugih slovenskih narečnih skupinah.

hudizh	vrag	tamma	kmicza
deshéla, semla	dr'zela	milo/t	miloszcsa
Gorra	brejg	ludje	lüd/tvo
mresha	vlak	Sodnik	sodecz
šterd	med	kr/tnik	kr/titel
otrozi	deca	denar, slatnik	zükavec
rod	narod, pokolenje	hlapiz	szluga
Supernik	protivnik	Prerok	Prorok
Vinograd	gorice	škasiti	šzkvariti
šo lazхни	gladüjejo	pu/til	nihajl itd.

Summary

QUESTIONS CONCERNING THE STANDARD SPEECH OF PREKMURJE

The author favours the use of the term 'eastern Slovene standard speech', which can be justified with reference to those Prekmurje dialectal phenomena that occur on different language levels (phonological, morphological, formative-lexical and inflectional) in 18th century Prekmurje texts. The following facts have been established by an analysis of the language material:

1. The morpho-phonological system is mainly based on a narrow dialectal area (the Goričansko-Ravensko speech of the Prekmurje dialect), but it is also possible to detect non-aboriginal phenomena in phonology (such as in the ritual terms *sluga*, *dika*, etc.).
2. Ritual terminology suggests an older tradition of rites in the entire dialectal region of Pannonia (i. e. the Slovene and the Kajkavsko areas), whereas new lexical forms suggest an inadequate vocabulary in the dialectal lexical system.
3. The inflectional features of eastern Slovene standard speech, (e. g. participial constructions, the *Se*-Passive, agreement, as well as some inflectional cognates), on account of their common Greek origin show a higher degree of agreement with the Kajkavsko than with the central Slovene inflectional system.
4. The process of standardizing the language phenomena of eastern Slovene standard speech has been based on the contrast between the norms of standard speech in the Hungarian-Croatian cultural area (the Kajkavsko and Čakavsko) and the central Slovene Carniolian standard speech in the then Austrian cultural area.
5. The lexical originality and rich formative character of the Pannonian contact synonyms are evident and have been duly noted in the translation of Dalmatin's Bible (Register); these features make sense only when taken in the light of a certain 'higher' form of the language which does not appear as a fully developed standard system until mid 18th century. They also show how different it is from the central Slovene system.
6. From this time on, Carniolian standard speech develops along lexical and inflectional lines that follow the aboriginal, more archaic, language phenomena of eastern Slovene standard speech, which itself, after the evolution of central Slovene standard speech into its modern form at the beginning of the 20th century, becomes subject to the influence of that system.